

Цісар А.М.,

аспірантка II курсу факультету
культурології Харківської державної
академія культури

Науковий керівник: Шейко В.М.,
д. іст. н., проф., ректор ХДАК,
м. Харків

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Ідея розуміння простору міста як культурного тексту, доступного для зчитування та сприйняття, з'явилася у науковому дискурсі більш ніж століття тому і все ще залишається актуальною. Завдяки здобуткам Тартусько-Московської школи семіотики, а також таких дослідників як К. Леві-Стросс, Р. Барт, К. Лінч, до наукового дискурсу увійшли поняття образ міста, семіотика, знак, семантика та синтаксис простору. Вони означили місто як простір комунікації, що складається з окремих структурних елементів, які підпорядковуються цілому (ландшафту, стилю, міфології та ін.) і являє собою знакове середовище проживання людини [2 С. 63].

Важливо зазначити, що до розуміння «тексту міста» дослідники включають не тільки місцеву архітектуру, ландшафт, логістику чи систему розбудови. Важливими складовими цього поняття є також міф міста, уявлення про нього закріплені у зовнішніх для міста носіях та у свідомості самих містян.

Мішель де Серто у книзі «Изобретение повседневности» [4] зазначає, що текст міста у сприйнятті відрізняється тим, що його читачі знаходяться у самому тексті і відповідно у повсякденному житті керуються заданими ним рамками. Це означає, що саме мешканці міста є одночасно і головними споживачами, і творцями міста. Текст міста, його ідея включають у себе і фізичні об'єкти архітектури та інфраструктури, і «соціальні практики» містян. Саме вони надають тексту справжнього, унікального значення, а поєднання цих двох складових дає повну картину буття міста, його розуміння.

Кевін Лінч у книзі «Образ города» [3] ставить питання про те, як саме люди сприймають міста? Дослідник приходиться до висновку, що місто – це не лише те, що можна побачити, чи почути. «... це простір, який можна сприймати не тільки органами відчуттів безпосередньо, але й на рівні абстракцій, уяви і навіть темпорально...». Намагаючись окреслити поняття «образ міста», дослідник виводить його структурні елементи. На думку К. Лінча, структура образу міста складається з шляхів (комунікації, які потенційно і реально використовуються мешканцями), кордонів або країв (структурні елементи, що відділяють, означають кордони певного району або цілісного для сприйняття простору), районів (двовимірні структури доступні для сприйняття «зсередини» і «ззовні», які у просторі міста сприймаються як цілісності і за певними

критеріями відрізняються одна від одної), вузлів (стратегічні точки міста, до яких містянин може спокійно потрапити, пункти, що фокусують рух, від яких і до яких людина рухається, наприклад вокзали, перехрестя, кафе і т.д.) та орієнтирів (точкові елементи міста, важливі для сприйняття міської перспективи, такі як пам'ятники, вітрини, фасади і т.д.). Ці елементи разом складають образ міста, проте їх зміст є суб'єктивним для кожного глядача, тому і сам образ міста в залежності від місця проживання, образу життя, віку, професії і т.д. глядача буде різним. Суб'єктивність є дуже важливою умовою дослідження образу міста. Почати варто з того, що простір міста сам по собі є суб'єктивним, адже його зміст, характер і навіть розмір залежить від повсякденних практик і стратегій комунікації кожної людини з цим простором. Наприклад, для людини, яка живе, працює і проводить весь свій вільний час у певному районі, місто звукуватиметься до розміру ареалу його/її повсякденності. Якщо цю людину попросити окреслити образ її міста, то перш за все це образ включатиме у себе загально розповсюджену легенду міста (промислове місто, місто студентів, давне, мистецьке місто і т.д.), а далі особистий досвід комунікації, пов'язаний з місцем проживання, середовищем спілкування, особистими інтересами і т.д.. На формування цього образу також накладаються політичні погляди, особисті спогади, пов'язані з тим чи іншим містом. Сума особистих образів міста певної соціальної групи складає образ міста.

Застосовуючи напрацювання Лінча до аналізу образу міста у мнемонічній перспективі варто зазначити, що аналіз конкретних комеморативних об'єктів міста, їх залучення у повсякденні практики містянина, а також роль у заходах вшанування пам'яті, їх наративу, місця у самоідентифікації громадянина та ставлення спільноти можуть розкрити картинку культурної пам'яті міста, а також того, що місто і його мешканці самі хочуть про себе розповісти та пам'ятати.

А. Ассман у книзі «Долгая тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика» [1] наводить приклад американських міст Даллас та Менфіс, у яких у 1963 році було вбито президента Джона Кеннеді та у 1968 – Мартіна Лютера Кінга, відповідно. Протягом тридцяти років у просторах цих міст не існувало жодної згадки про означені трагічні події, хоча у кожному місті були вулиці, парки і будівлі названі на честь інших жертв. Дослідниця пояснює це великим ступенем травматичності події та глибинним відчуттям сорому всередині спільноти. Лише коли минуло 30 років і виросло покоління людей, які не були безпосередніми свідками цих подій, а відтак і не зазнали прямої травми, у кожному з означених міст були створені музеї, присвячені цим трагічним подіям та пам'ять про них була відображена у міській топонімії. Подібні тенденції прослідковуються у дослідженнях культурної пам'яті німецьких та австрійських міст після Другої світової війни, а також у містах Центральної та Східної Європи після 1989-го року.

Важливою складовою дослідження культурної пам'яті міста є не тільки наявність чи відсутність пам'яті про певні події у міському просторі, але й характер її презентації. Порівняльний аналіз місцезнаходження меморіалів жертвам репресій у Берліні (Меморіал жертвам Голокосту займає центральне місце у просторі міста у розташований навпроти будівлі Бундестагу) та Москві (Пам'ятник жертвам політичних репресій збудований у 2017 році на перехресті Садового кольца і проспекту Сахарова, периферійній точці «великого центру» міста) дозволяє означити місце, яке травматичні події займають у колективній пам'яті містян. Важливими складовими аналізу також виступають доступність комеморативного об'єкту для містян, його розташування відносно центру символічної влади, візуальна, аксіологічна та семіотична складова об'єкту.

Таким чином, можна зробити висновок, що культурна пам'ять є вагомою складовою образу міста, важливою для самоідентифікації простору та його мешканців. Дослідження культурної пам'яті у просторі міста включає у себе не тільки міський ландшафт та його об'єкти, а також суб'єктивні уявлення містян, міф міста, характеристики сприйняття та взаємодії простору та громади. Порівняльний аналіз історії міста та комеморативних об'єктів міського простору дозволяє визначити ключові точки травматичної пам'яті та самопрезентації міста та громади. Дослідження семіотичної та аксіологічної систем укладання та функціонування комеморативних просторів означає мнемонічний горизонт міста та характеристики основних його складових.

Список використаних джерел:

1. Ассман. А. Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика [Текст] / Алейда Ассман ; пер. с нем. Бориса Хлебникова. — М.: Новое литературное обозрение, 2014. — 328 с. - ISBN 978-5-4448-0146-8
2. Деткова Н. Малый провинциальный город как текст культуры [Текст] / Н. Деткова // *Вестник Челябинского государственного университета*. - 2009. - № 18 (156). - С. 63–69.
3. Лінч К. Образ города [Текст] / Кевин Линч ; перевод с англ. Глазычев В.Л.; редактор: Иконников А.В.. - М. : Стройиздат, 1982. -328 с. – Перевод изд.: *The Image of the City* Kevin Lynch M.I.T. Press. Massachusetts Institute of Technology. Cambridge, Massachusetts and London. England. 1960.
4. Серто М. Изобретение повседневности./ Мишель де Серто ; пер. с фр. Д. Калугина, Н. Мовниной. — СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2013. — 330 с.